

DE LANGSTE REIS IS DE REIS NAAR BINNEN.
Herentals, Sint Waltetrudiskerk, 'De Preekstoel'
25 augustus 2015

Aartsbisschop Joris Vercammen

Het is Pinksteren 1961. Het gezin Vercammen zit in de kerk in Herenthout. Voor de hoogmis. Mijn broer, die ouder is en op internaat, is thuis voor de Pinksterdagen. Dat vind ik heerlijk, het doorbreekt mijn gewone bestaan als enig kind thuis. Het is nog Rooms-pre-conciliair: de kerk is goed gevuld en het wordt een mis met drie heren en met een veelvoud aan misdienaars. Het is de gewoonte dat er op de altaartrappen vier jonge misdienaartjes zitten met elk een lampionnetje. Het is ten slotte een hoogfeest. Enkele minuten voor de aanvang komt de onderpastoor op mij toe en zegt: 'Joris we hebben je nodig!'. Men mist nog een van die jonge misdienaartjes. Enkele minuten later zit ik op de altaartreden, een rood toogje aan en daarover een keurig gestreken wit superpletje. Met mijn twee handen houd ik de stok vast waaraan het lampionnetje bengelt. Ik geniet van de schoonheid, van het licht en van de sfeer, van de rust en van de devotie. Ik ervaar dat het leven goed is en dat het ook mij gegeven wordt. Ik mag er zijn. Ik ervaar dat dit mijn plek is. Niet dat ik mij uitverkoren voel, maar ik weet me wel opgenomen in een heilig spel dat me geborgenheid biedt. Vrede in een kinderhart, vrede die je toevalt, je gegeven wordt. Die ervaring doet appel op mij. En ik wist zonder het te weten: in dienst van die ervaring wil ik treden en de kerk is de plek van die ervaring en de liturgie bemiddelt ze. De liturgie wekt de goede gevoelens van geborgenheid die bij die ervaring horen. Mijn leven zou zich dus in de kerk afspelen.

Het is Pinksteren 1961. Dag Hammerskjöld, sinds 1952 de secretaris van de Verenigde Naties, schrijft in het geestelijk dagboek dat hij bijhoudt, het volgende:

Ik weet niet wie – of wat – de vraag stelde. Ik weet niet wanneer zij gesteld werd. Ik herinner me niet dat ik antwoordde, Maar eens zei ik ja tegen iemand – of iets. Vanaf dat moment heb ik de zekerheid dat het leven zinvol is en dat mijn leven, in onderwerping, een doel heeft. Vanaf dat moment heb ik geweten wat het wil zeggen 'niet om te zien', of 'zich niet te bekommeren om de dag van morgen'.

Ik ben Dag Hammerskjöld niet, en ik voel mij klein in de schaduw van zijn mystieke begaafdheid, maar ik herken mij in zijn gebed van nog enkele maanden later:

U, die ik niet ken, maar aan wie ik toebehoor, U die ik niet begrijp maar die me toegewijd heeft aan mijn eigen lot. U.

En zijn integriteit maakt indruk en ook zijn gehoorzaamheid aan zijn 'lot', zijn ideaal: dienaar te zijn van het leven van mensen. 'Toegewijd worden', noemt hij dat zelf. Dat maakt hem onder andere tot een onvoorwaardelijke bondgenoot van Afrika, het continent waar mensen strijden voor hun menselijke waardigheid en hun recht op zelfbeschikking. Want het leven is bedoeld om goed te zijn en om geschenk te zijn voor mensen. Mensen doen ertoe en het is hen gegund dat ze zichzelf zijn, neen het is de bedoeling dat ze zichzelf zijn want mensen zijn beeld dragers van God. Zo zegt het scheppingsverhaal het. Uiteindelijk zal deze grote diplomaat er zijn leven bij laten. Postuum wordt hem de Nobelprijs voor de vrede toegekend.

Geloven

Geloven gaat over menswording: de menswording van de mensen en de menswording van God. Het geloof gaat dus over het leven. Toen ik bisschop werd verkozen, koos ik dit citaat uit het Johannesevangelie als mijn wapenspreuk: 'opdat zij leven hebben en overvloed' (Johannes 10,10). Het is een van die belangrijke woorden van Jezus in het evangelie van Johannes. De evangelist wil ermee aangeven dat Jezus ikoon van God is. Doorkijkvenster naar God dus. Als je wil weten wie God is, dan moet je naar Jezus kijken. Hij die, namens God, gekomen is om mensen leven te brengen en overvloed.

Jezus is Gods Woord in de zin van 'een man een woord', Gods belofte dus, Gods engagement (Gods commitment) dat ongevraagd en onverdiend door God naar de mensen toe wordt uitgesproken. God heeft er een bedoeling mee: namelijk het eren van de mensen. 'De glorie van God is de mens die leeft!', zegt Irenaeus van Lyon, de kerkvader uit de tweede eeuw. Jezus is Gods toewijding aan de menswording van de mensen. Maar god dringt zich niet op. In de proloog van datzelfde vierde evangelie heet het dat God zijn tent komt opslaan onder de mensen. God komt als het ware met zijn tentje op de rug langs de camping van de wereld en vraagt nederig of er misschien nog een plekje is voor God...Of hoe kwetsbaar God wel is...Het moge een troost zijn voor ons allemaal, vooral op onze kwetsbare momenten als wij ook niet anders kunnen dan een ander te vragen of er voor ons nog een plaatsje vrij is voor in hun hart.

Maar we hebben angst. Begrijpelijk. Afhankelijkheid is ongemakkelijk. We willen liefst alles zelf in handen hebben. De maakbaarheid van mensen en dingen staan voorop. We kunnen het zelf wel rooien en we willen dus zelf onze boontjes doppen. Natuurlijk zijn er ook onze ervaringen van onmacht. Maar die stoppen we het liefst weg omdat we er geen raad mee weten. Gevolg is angst. Het is angst voor wie we zelf zijn. Want we zijn natuurlijk niet oppermachtig en we zijn niet compleet onafhankelijk. We zijn aangewezen op elkaar, op elkaars steun en geduld, op elkaars sympathie en vriendschap.

En we hebben ook angst voor God. Niet omdat God een alziend oog heeft en de geringste misstap onbarmhartig zou bestraffen. Dat stadium zijn we gelukkig voorbij. Onze angst zit dieper: God vraagt om in ons leven en onze wereld binnen gelaten te worden en dát is het wat moeilijk ligt. 'De glorie van God is de levende mens', zegt Irenaeus, en hij voegt eraan toe: 'het leven van de mens is God te schouwen'. We weten wel dat ons leven eigenlijk alleen maat compleet is met God erbij, maar precies dat gegeven boezemt ons angst in. Er is geen menswording van de mens zonder God.

Je kent het verhaal van Jezus die het paasmaal viert met zijn leerlingen. Jezus staat van tafel op, trekt zijn bovenkleed uit en doet een schort om. Hij wast vervolgens de voeten van de leerlingen. Het is een teken van een vriendschap zonder terughoudendheid. Jezus, dat is God die vriendschap sluit en mensen wil eren en bevestigen in hun bestaan alsof god zonder woorden zegt: 'er is een plaats voor jou, je hoort erbij en je doet ertoe, ik kan je niet missen.'. Petrus speelt een bijzondere rol in dat verhaal. Hij weigert aanvankelijk deze geste van ultieme vriendschap. Petrus is zoals wij, die zeggen: 'we hoeven geen God die ons komt dienen zonder dat we erom gevraagd hebben.' Petrus wil zijn autonomie niet verliezen. Als Jezus hem uitlegt dat alleen wie dit teken van vriendschap accepteert ook God kan leren kennen, gaat Petrus overstap en geeft hij toe.

Vriendschap

Vriendschap toelaten in je leven: dat is het waar de weg naar geloof aanvangt. Vriendschap is de weg van onze menswording en van Gods menswording in de wereld van de mensen.

Vriendschap. Het is een schaars goed in onze individualistische cultuur. Mensen zijn sterk gefocust op de eigen behoeften. Ze hebben angst om tekort te komen. De rijkdom heeft die angst nog verhevigd. Mensen zijn dan ook fel in de weer voor zichzelf en hollen elkaar daarbij voorbij. Ze hebben haast want wie eerst komt, eerst maalt. Mensen voelen zich concurrenten van elkaar.

Dat heeft grote gevolgen voor onze samenleving. Waar concurrentiedenken in de plaats komt van het streven naar solidariteit wordt het sociale weefsel aangetast. Het vertrouwen tussen burgers wordt ondermijnd. De politiek verwordt tot belangenverdediging van afzonderlijke groepen met tegengestelde interesse in plaats van het samen streven naar wat goed is voor allen. De saamhorigheid verdwijnt. De kloof tussen arm en rijk wordt groter. De veiligheid wordt een groot probleem. Dienstbaarheid gaat ouderwets klinken. Er is geen tijd meer voor elkaar. Mensen vereenzamen.

Vriendschap: dat is een ander ontvangen in de woning van je hart op een wijze dat ze er thuis mogen zijn. In de vriendschap verwelkom je een vreemde als een gelijke en je bent bereid je beste zorgen aan hem en haar te besteden. Vriendschap is aandacht hebben. Vriendschap is elkaars' kwetsbaarheid mogen kennen en er de nodige zorg aan besteden. Het is je om de ander te doen, om haar of

zijn geluk, om de weg die zij of hij zou vinden. Vriendschap is belangeloos, van beide kanten, en drijft op waardering die men geheel gratis voor elkaar opbrengt. 'Het is de vriendschap die de vrijheid wekt waartoe we zijn geboren', dicht Ida Gerhardt.

Het zoeken van mensen en het zoeken van God

Het is God om mensen te doen. Paulus schrijft aan zijn vriend en medewerker Titus dat in Jezus Gods' vriendschap onder de mensen verschenen is. (Titus 3,4). Je ziet in Jezus hoe God verslingerd is aan mensen, zegt Schillebeeckx. Je ziet Jezus in het evangelie bezig met informeren naar de verlangens van mensen. Het eerste woord dat Jezus in het vierde evangelie spreekt is dit: wat zoeken jullie? (Johannes 1,34) Verbluffend eigenlijk: God die mensen vraagt naar wat ze nodig hebben.

'Wat zoeken jullie?' We weten het wel wat we zoeken: toekomst voor onze wereld, rust voor ons hart, elkaar kunnen verstaan, vrede, de zin van ons leven...dát zoeken we!

Met kleine nuances komt diezelfde vraag trouwens een aantal keren terug in het vierde evangelie. Zo ook aan het begin van het passieverhaal als ook aan Judas door Jezus de vraag gesteld wordt: 'wie zoek je?' (Johannes 18,4) En ook Maria van Magdala zien we op paasochtend op zoek. 'Waarom ween je? Wie zoek je?', hoort zij degene die zij voor de tuinman houdt vragen. (Johannes 20,15)

De antwoorden in de drie situaties gaan in dezelfde richting. In de eerste situatie verlangen de leerlingen om bij Jezus te blijven. In de tweede moet Judas bekennen dat het hem 'om Jezus te doen is' en ook Maria van Magdala, in de derde situatie, wil weten waar 'haar Jezus' is. De evangelist wil ons daarmee duidelijk maken dat 'Jezus' het antwoord is op het verlangen van mensen, op ons vragen en ons zoeken. Daarbij is 'Jezus' geen theorie maar een praktijk. Jezus is de praktijk van trouwe solidariteit, van insluiten in plaats van uitsluiten, van opkomen voor de kleinen en het bevrijden van de groten van hun waanzin...Jezus is de praktijk van een vriendschap die ons tot leven brengt. Inderdaad: daar zijn we naar op zoek!

God en mensen: beiden zijn ze op zoek naar vriendschap. Zoals wij op zoek zijn naar elkaar en op zoek naar God, zo is God op zoek naar ons. Zoals wij geborgenheid zoeken, zoekt ook God geborgenheid. Zoals wij ernaar verlangen bij vrienden 'onderdak' te krijgen, zo hoopt God op 'onderdak' bij de mensen. Dat verlangen verbindt God en mensen. Daarin vinden ze elkaar. Geloven is dus niet ingewikkeld. Laat ons gewoon ons verlangen volgen.

Kerk

'Kerk': dat zijn de mensen die leven uit de dankbaarheid voor Gods vriendschap zoals die in Jezus aan ons bewezen werd. Dat Jezus gezien mag worden als een van ons, mensen, dat is toch onvoorstelbaar mooi? Dat er ooit zo een mens geleefd heeft die zo vol was van God dat hij een en al liefde kon worden: dat is toch om van te duizelen zo bijzonder? Dat deze mens God eindelijk het onderdak kon bieden waarnaar God op zoek is, dát heeft de mensengeschiedenis een totaal ander perspectief gegeven. Mensen zijn echt wel tot liefde in staat: dát heeft die Jezus laten zien.

'Kerk': dat is Gods initiatief om op het spoor van Jezus door te gaan. Mensen worden geroepen om in de wereld monumenten van vriendschap op te richten. Elke eucharistie kan zo een monument zijn. Met elke eucharistie die christenen vieren wordt het geweld een heel klein beetje teruggedrongen en komt er een klein beetje meer hoop in de wereld dat het toch mogelijk is dat ook mensen elkaar kunnen eren, zoals God dat doet.

We worden uitgenodigd door de opgestane Heer zelf aan zijn tafel waar hij ons opnieuw laat zien hoe wij brood, wijn en ons hele leven kunnen 'uitdelen' opdat wij een geschenk van goedheid worden voor anderen. Toen Jezus ter dood gebracht was en twee van zijn leerlingen onderweg waren naar Emmaüs, een doodgewoon dorp in de buurt van Jeruzalem, spraken ze met elkaar over hun ervaringen met Jezus en over alle vragen die hij met zijn leven en sterven bij hen opgeroepen had. Door te praten met elkaar, door elkaars pijn te delen en door samen de lange (heils-)geschiedenis die God al met zijn mensen gegaan was te bedenken, werden ze zich ervan bewust dat er meer aan de hand moest zijn dan hun vragen en verdriet hun toelieten te zien. Omdat ze de maaltijden die ze hadden met hun Rabbi Jezus herinnerden. Zo horen ze hem als het ware nog steeds vertellen over

zijn roeping en zijn vriendschap met 'de Vader'. Ze vatten de moed om dit soort maaltijden ook onder elkaar te vieren. En wanneer zij dat doen, opent hun dat de ogen: het wordt duidelijk dat de Opgestane ook aanwezig is aan hun tafel. Zij kunnen het niet anders zien dan dat de Verrezenen zelf hen voorgaat bij de viering.

Wij kunnen eenzelfde ervaring hebben tijdens onze vieringen: dat ons de ogen geopend worden en dat ook wij de diepere betekenis van het leven van Jezus, en van ons eigen leven, kunnen herkennen. Die betekenis is de vriendschap die ons naar onze vrijheid leidt: onze vrijheid om lief te hebben. Daarom doen we ertoe, daarom mogen we er zijn.

Een 'nieuw wij'

We zien de kerk te vaak als een service-club waar we onze vrienden hebben, onze persoonlijk inspiratie halen en waar we samen aan goede werken doen. Een soort van spirituele Rotary dus. Het is dan een vereniging waarbij ik mij heb aangesloten omdat ik denk dat ik dat nodig heb. Maar de Kerk is geen vereniging, de Kerk is een lichaam. Het is het lichaam van de opgestane Christus, zegt Paulus. Van dat lichaam ben je geen lid als van een vereniging, eens 'geïncorporeerd' maak je er een onvervangbaar deel van uit. De Kerk dat is die tempel – om een ander beeld van Paulus te gebruiken – die opgebouwd wordt met de gelovigen als levende stenen die samen een geestelijk bouwwerk – een geestelijk monument dus – vormen als een teken van hoop voor de mensen. De Kerk: dat is het nieuwe volk dat alvast het begin is van een alternatieve maatschappij, zoals God die voor de mensen droomt. De kerk is als een 'nieuw wij' waartoe God mensen uitnodigt.

Een van de grote problemen voor het evangelie hier in onze landen van West-Europa is dat we geen aanvoelen meer hebben van wat echt kerk zijn betekent. Een belangrijke reden daarvoor is dat kerken vaak zelf erg druk zijn met het overleiden van de eigen organisatie. Daarmee wekken ze de indruk het eigen instituut met zijn regels en gewoonten te vereenzelvigen met Gods uitnodiging. Maar God is toch niet op te sluiten in een instituut!

Zelf ben ik ook klem komen te zitten in zo een kerkinstituut. Nu, meer dan dertig jaar geleden, zat ik zelf midden in een innerlijk conflict tussen de verwachtingen van het kerkelijk instituut waarin ik priester was en hoe ik zelf dacht het best te kunnen meebouwen aan de kerk. Mensen kunnen niet zonder instituten, maar ik moest ervaren dat het concrete instituut waarvan ik deel uitmaakte me bij mijn verlangen om dienstbaar te zijn aan Gods vriendschap me in de weg stond. Het was me om de vriendschap te doen en om die ervaring dat mensen ertoe doen en er mogen zijn.

Uiteindelijk heb ik de Rooms-Katholieke Kerk verlaten om Oud-katholiek te worden. Niet omdat daar nu de hemel op aarde te vinden zou zijn, ik ben realistisch genoeg om te beseffen dat die niet bestaat. Niet omwille van de naam, want die is problematisch omdat hij de bijbetekenis oproept van ouderwets katholiek en dat zijn we beslist niet! Maar wel omwille van het ideaal dat in die problematische naam verscholen ligt: katholiek zijn zoals men in de Oude Kerk, de Eerste Kerk, katholiek was. En dan katholiek in de oorspronkelijke betekenis van het woord: tegelijk betrokken op mensen en betrokken op God. De Oud-Katholieke Kerk is een kleine katholieke kerk die sinds enkele eeuwen noodgedwongen haar eigen weg is gegaan, onafhankelijk van Rome maar ingebed in de wereldkerk van de oecumene. Ik heb daar geleerd hoe belangrijk de verbondenheid tussen de christenen van al die verschillende kerken is en hoe belangrijk het is instituten te relativeren zonder evenwel verschillen te verdoezelen. Ik besef ondertussen dat met de eenheid van de christenen de geloofwaardigheid van het evangelie staat of valt. Want als christenen nog niet kunnen laten zien dat je ondanks verschil in opvatting en cultuur, elkaar toch kunt aanvaarden als broers en zusters: wie zal het dan aan de wereld tonen?

De angst voorbij

'Kerk': dat is de ruimte die God mensen biedt om hun vrijheid om lief te hebben te ontdekken en dat zijn mensen die over hun angst heen leren stappen om God ruimte te bieden. Maar ook dat doen ze niet uit zichzelf, ook dat is genade. Nog zo'n oud-katholiek sleutelwoord.

Het vierde evangelie vertelt hoe de leerlingen, in de dagen na de terechtstelling van Jezus, angstig bij

elkaar zitten (zie Johannes 20, 19-30). In hun verdriet en in hun wanhoop zijn ze niet anders dan wij. Het evangelie vertelt dat ze opgesloten zitten, ze hebben zichzelf opgesloten. Ook dat komt bekend voor. Voor de Verrezenen is dat echter geen beletsel om hen toch te bezoeken. Hij komt dwars door de gesloten deuren om hen vrede te brengen. Er ontstaat opnieuw een beetje hoop in de kring. Echter niet bij allen. Thomas is er een die nuchter genoeg is om zich niet zomaar gewonnen te geven. Gelijk heeft hij, zullen velen van ons zeggen. Het beeld van het kruis is immers op Thomas' netvlies gebrand. En dan vertelt het verhaal dat Jezus opnieuw door de angst weet heen te breken en op Thomas toegaat, niet om hem iets te verwijten, maar om hem te tonen dat vriendschap niet sterft in een onrechtvaardige dood. Ik denk aan mijn eigen angst om mij te geven en toe te laten wijden aan de uitnodiging die ooit op mijn pad kwam. En dan zie ik mensen die van mij houden en daarom als Gods engelen door de muur van mijn angst kunnen breken om mij vrede te brengen. Hun vriendschap draagt de sporen van de wonden, misschien wel de wonden die het gevolg zijn van het feit dat ze mij graag blijven zien, wat er ook gebeurt. Ze zeggen mij, meestal zonder woorden: 'heb je het nu nog niet door dat vriendschap nooit kapot gaat?' Dat zijn voor mij Gods engelen, boden van de Allerhoogste, die mij uiteindelijk zover krijgen dat ik mijn verdediging laat vallen en me geven kan aan hun vriendschap, aan Gods vriendschap.

Dag Hammerskjöld zocht God in de stilte van het desolate landschap in Lapland. Ik ging er deze zomer ook heen, op pelgrimage in zijn voetsporen. Langs de weg staan op stenen enkele citaten uit zijn dagboek gebeiteld. Dit onder andere: 'De langste reis is de reis naar binnen.' Het is de reis aan de angst voorbij.

Amen!

